

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

1959 · 50 · 2009

© Министерство на правосъдието на Република България, mjs.bg. Разрешението за повторно публикуване на този неофициален превод е предоставено единствено за целите на включването му в базата данни HUDOC на ЕСПЧ.

© Ministry of Justice of the Republic of Bulgaria, mjs.bg. Permission to re-publish this non-official translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

ПЕТО ОТДЕЛЕНИЕ

НЕНОВ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

(Жалба № 33738/02)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

16 юли 2009 г.

ОКОНЧАТЕЛНО

16/10/2009

Това решение може да претърпи редакционни промени.

По делото Ненов срещу България,

Европейският съд по правата на човека (Пето отделение), заседаващ като камера в състав:

Пеер Лоренцен (Peer Lorenzen), *председател*,

Райт Марусте (Rait Maruste),

Карел Юнгвирт (Karel Jungwier),

Ренате Йегер (Renate Jaeger),

Марк Вилигер (Mark Villiger),

Миряна Лазарова Трайковска (Mirjana Lazarova Trajkovska),

Здравка Калайджиева, *съдии*,

и Клаудия Вестердик (Claudia Westerdiek), *секретар на Отделението*,

след обсъждане в закрито заседание на 23 юни 2009 г.,

се произнесе със следното съдебно решение, постановено на същата дата:

ПРОЦЕДУРАТА

1. Делото е образувано по жалба № 33738/02 срещу Република България, подадена на 2 септември 2002 г. пред Съда на основание чл. 34 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи (наричана по-нататък „Конвенцията“) от българския гражданин г-н Йордан Ненков Ненов („жалбоподателят“).

2. Жалбоподателят, който се ползва от правото на правна помощ, се представлява от адвокатите М. Екимджиев и С. Стефанова, практикуващи в Пловдив. Българското правителство („Правителството“) се представлява от своя агент – г-жа М. Коцева от Министерството на правосъдието.

3. Жалбоподателят твърди по-специално, че фактът, че не се е ползвал от съветите на служебно назначен адвокат, е нарушил правото му на справедлив процес. Предвид предмета на спора, който е довел до изменение на правото му на посещение, той се оплаква от нарушаване на правото му на неприкосновеност на семейния живот.

4. На 11 октомври 2006 г. председателят на Пето отделение решава да съобщи жалбата на Правителството. В съответствие с член 29 § 1 от Конвенцията също така е решено жалбата да се разгледа по същество едновременно с разглеждането на нейната допустимост.

ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВАТА ПО СЛУЧАЯ

5. Жалбоподателят е роден през 1955 г. и живее в Пловдив. Има диплома за средно образование.

6. От 1996 г. той страда от шизофрения от параноиден тип. Тъй като болестта му е довела до невъзможност да работи, той е пенсиониран преждевременно през 2000 г.

7. През декември 1994 г. жалбоподателят и неговата съпруга, Р. К., се развеждат. Съдът поверява отглеждането на двете им деца, родени през 1989 и 1992 г., на майката. На жалбоподателя е присъдено право на посещение по един ден на всеки две седмици (от 9:00 до 18:00 часа) и по един месец през лятото.

8. През март 2002 г. Р. К. сезира Пловдивския районен съд с молба за изменение правото на посещение на жалбоподателя с мотива, че е засегнат от психично заболяване и поведението му обезпокоява децата. Тя предлага правото на посещение на заинтересованото лице да бъде фиксирано на два часа на месец и срещите да се провеждат в присъствието на служител от окръжната служба за социална помощ.

9. На 3 юни 2002 г. жалбоподателят, уведомен за тази молба, посочва на съда, че би желал да му бъде определен служебен адвокат, тъй като финансовите му възможности не са достатъчни, за да си ангажира защитник. Той уточнява, че размерът на месечната му пенсия е 56 български лева (около 32 евро) и че почти половината от тази сума е предназначена за плащане на издръжка. На заседанието на 5 юни 2002 г. той повтаря искането си, добавяйки, че не разбира юридическата терминология и процесуалните правила. Молбите му са отхвърлени с мотива, че тази възможност не е предвидена от приложимия закон. Също така съдът разпорежда да бъде извършена психиатрична експертиза на жалбоподателя.

10. На 7 октомври 2002 г. жалбоподателят сезира съда с идентична молба, която предявява наново в заседанието на 9 октомври 2002 г., аргументирайки се, че не познава нито съдебната практика, нито процесуалните правила, приложими към спора. Молбата му отново е отхвърлена.

11. На 3 януари 2003 г. жалбоподателят подава в деловодството на съда въпросник, предназначен за вещото лице психиатър, от когото е бил прегледан. Той уточнява, че е формулирал сам въпросите, без помощта на съветник. Въпросите се отнасят основно до философските му убеждения, както и до финансовите му проблеми. Наред с останалото той пита вещото лице, дали го възприема като човешко същество и дали мисли, че е възможно да се оцелее със 71 стотинки на ден (около 35 цента).

12. На заседанието на 22 януари 2003 г. докладът на вещото лице психиатър е приет по делото. Докладът посочва, че заинтересованото лице страда от умствено заболяване от 1995 г., лекувано е в психиатрични заведения на три пъти и макар в момента да е в ремисия, може да се констатира изменение на личността му близко до психопатията, както и че състоянието му засяга неговите отношения с децата му. Колкото до формулираните от заинтересованото лице въпроси, предназначени за вещото лице, съдът счита, че те не са от значение и оставя молбата му без движение.

13. Съдът също така изслушва четирима свидетели, а именно двама съседни на Р. К. и сестрите на заинтересованото лице, които са разпитани по повод отношенията на жалбоподателя с децата му.

14. След това жалбоподателят подава в деловодството на съда писмено изложение, в което оспорва някои заключения на вещото лице и твърди, че не разполага с копие от доклада, приет по делото в заседанието на 22 януари 2003 г.

15. На 5 март 2003 г. се провежда ново заседание. Съдът приема по делото доклада на окръжната служба за социална помощ, чиито служители са разпитали децата и жалбоподателя. Докладът посочва, че заинтересованият, разпитван за отношенията му с децата, настоявал на правата си на родител; бил раздразнен и заплашил служителя. Колкото до децата, те първоначално не пожелали да говорят за баща си. След това синът на жалбоподателя казал, че той често ги тормозел; сестра му казала, че според нея баща ѝ не я обичал.

16. С решение от 2 април 2003 г. съдът уважава молбата на Р. К. След като констатира, че жалбоподателят е с психически отклонения и че децата са прекалено малки, за да разберат причините за поведението на баща си, съдът решава, че интересът им налага изменение на правото на посещение. Жалбоподателят оттук насетне разполага с право на посещение само два часа месечно и то единствено в присъствието на майката.

17. По време на цялото производство пред районния съд Р. К. е представлявана от адвокат.

18. На 30 април 2003 г. заинтересованото лице обжалва. На 31 октомври 2003 г. той подава писмено становище, в което моли съда да му назначи служебен адвокат с мотива, че тъй като не е юрист, не разбира „юридическата лексика” и че освен това не разполага с необходимите финансови възможности, за да ангажира адвокат по свой избор. Становището представлява доста объркано изложение на проблемите в отношенията с бившата му съпруга и съдържа няколко препратки към различни актове от вътрешното и международното право, както и към десет заповеди. В заключение жалбоподателят твърди, че са нарушени икономическите права на децата му.

19. На 3 ноември 2003 г. се провежда заседание; делото остава за решаване. С решение от 11 декември 2003 г. Пловдивският окръжен

съд потвърждава обжалваното решение, възприемайки мотивите на районния съд.

20. На 12 февруари 2004 г. жалбоподателят подава касационна жалба, в която подчертава, че окръжният съд не е взел предвид някои доказателства, събрани в рамките на производството, като например показанията на някои свидетели, според които той се отнася много добре с децата си. Той добавя, че дори други свидетели са посочили, че понякога децата показват неохота да го посещават; установено е, че той никога не ги е малтретирал. В заключение той подчертава, че отпуснатото му право на посещение, а именно двадесет и четири часа годишно, му изглежда абсолютно недостатъчно, за да поддържа връзка с децата си.

21. На 9 септември 2004 г. жалбоподателят подава писмено становище, в което се отдава на подробен анализ на Международната харта за правата на човека на Обединените нации и излага разсъжденията си по повод икономическите реформи, които е трябвало да бъдат предприети от държавата. Той твърди между другото, че като са отказали да му определят служебен адвокат, съдилищата са нарушили конституционните му права.

22. На 23 септември се провежда съдебно заседание, в края на което делото е оставено за решаване. С решение от 7 октомври 2004 г. Върховният касационен съд касира атакуваното решение, приемайки, че правото на посещение на жалбоподателя е неоправдано ограничено. Той приема, че защитата на интересите на децата е от първостепенно значение, но окръжният съд е трябвало също така да държи сметка за обстоятелството, че едно прекомерно ограничено право на посещение би могло само да засили родителското отчуждение. Делото е върнато на друг състав на окръжния съд.

23. С решение от 31 май 2005 г. Пловдивският окръжен съд присъжда на жалбоподателя право на посещение по два часа на всеки две седмици.

24. На 28 юни 2006 г. жалбоподателят подава касационна жалба, в която твърди, че окръжният съд не е взел предвид указанията на Върховния касационен съд и че е игнорирал аргументите му, както и че районният съд е отказал да предаде неговите въпроси на вещото лице. Той освен това изразява становището, че заедно с бившата му съпруга са „съсобственици” на техните деца и че трябва да се ползват от еднакви права. Присъждайки му ограничено право на посещение, окръжният съд е нарушил правото му на неприкосновеност на притежанията му, гарантирано от член 15 на Международната харта за правата на човека. Той се оплаква също така, че не е ползвал съветите на служебно назначен адвокат.

25. На 25 април 2006 г. се провежда заседание, на което страните не се явяват. С решение от 2 юни 2006 г. Върховният касационен съд потвърждава атакуваното решение, приемайки, че окръжният съд е взел предвид всички относими фактори и не е нарушил точния баланс

между интересите на децата, от една страна, и тези на техния баща, от друга.

Върховният съд отбелязва :

„Изглежда [от заключенията на вещото лице психиатър] че, въпреки че е в момента е в ремисия, бащата не е способен да упражнява напълно родителските си права. Децата често са обезпокоени или уплашени от болестта му (вж. доклада от социалната служба, показанията на Г. и Ф., които са имали възможността да наблюдават еволюцията в тяхната връзка и които не са лично засегнати от изхода на спора). Децата, които са свидетелствали за прояви на болестта на баща си, вече не се чувстват близки с него; те искат да се срещат с него, но само когато се чувства добре и се отнася към тях с обич.

При тези обстоятелства окръжният съд основателно е стигнал до заключението, (...) че болестта на бащата и нейните негативни отражения върху психиката, морала и емоционалното равновесие на децата, когато посещават баща си, изискват ограничаване на продължителността на срещите им.

Изменяйки правото на посещение [на бащата], окръжният съд е взел предвид факта, че децата вече не са малки, познават добре баща си и могат да останат сами с него. От тук следва, че е ограничена само продължителността на срещите им. (...)”

II. ПРИЛОЖИМО ВЪТРЕШНО ПРАВО И ПРАКТИКА

1. Гражданският процесуален кодекс от 1952 г.

26. Съгласно член 16 от Гражданския процесуален кодекс от 1952 г., вече отменен, непълнолетните на възраст над 14 години и ограничено запретените могат да участват в производствата, които ги касаят. Все пак те действат с предварителното съгласие на родителите или попечителите си. Впрочем, в случаите на оттегляне или отказ от иска и на подписване на съдебна спогодба е необходимо одобрението на съда.

27. Кодексът е предвиждал също така, че в рамките на производството пред касационната инстанция, страните не могат да представят доказателства, освен в много ограничен брой хипотези, а именно, когато става дума за доказателства относно новооткрити обстоятелства (чл. 218и).

2. Законът за правната помощ от 1 януари 2006 г.

28. Законът за правната помощ е приет през октомври 2005 г. и е влязъл в сила на 1 януари 2006 г. По смисъла на този закон, правна помощ се предоставя както по наказателни, така и по граждански дела (чл. 23, ал. 2), в случай че интересите на правосъдието налагат отпускането ѝ и лицето, което я иска, отговаря на определени условия. По-специално компетентният да разгледа делото съд, трябва да вземе предвид доходите на лицето, финансовото му състояние, семейното му положение, здравословното му състояние, трудовата му заетост,

възрастта му и, ако е уместно, други обстоятелства, които биха могли да се окажат приложими (чл. 23, ал. 4).

3. Семейният кодекс

29. Съгласно член 106, алинея 5 от Семейния кодекс, съдът може да измени мерките относно родителските права, в случай на изменение на обстоятелствата, мотивирали предходното решение по този въпрос.

4. Закон за адвокатурата

Съгласно член 38, алинея 1, точка 2 от Закона за адвокатурата, адвокатите могат да оказват безплатна правна помощ на материално затруднени лица.

ПРАВОТО

I. ОТНОСНО ТВЪРДЯНОТО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕНОВЕ 6 § 1 И 13 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

30. Жалбоподателят твърди, че е нарушено правото му на справедлив процес, предвидено в член 6 § 1 от Конвенцията. Той съобщава също така за нарушение на член 13 във връзка с член 6 § 1.

31. Съдът припомня, че когато претендираното право е от граждански характер, член 6 § 1 представлява *lex specialis* по отношение на член 13, чиито гаранции се поглъщат от него (вж., *mutatis mutandis*, *Бруая Гомес де ла Торе срещу Испания (Brualla Gómez de la Torre c. Espagne)*, 19 декември 1997 г., § 41, *Сборник решения 1997-VIII*). Вследствие на това той счита, че оплакванията на жалбоподателя трябва да бъдат разгледани единствено от гледна точка на член 6 § 1, който гласи:

„Всяко лице, при решаването на правен спор относно неговите граждански права и задължения (...) има право на справедливо (...) гледане на неговото дело (...) от (...) съд (...)”

A. Допустимост

32. Правителството счита, че жалбоподателят не е изчерпил вътрешноправните средства за защита. То твърди, че жалбоподателят е можел да поиска правна помощ след приемането на Закона за правната помощ през октомври 2005 г.; изтъква също, че след тази дата, той е можел на свой ред да поиска изменение на правото му на посещение и да заведе ново гражданско дело, в което би могъл да се ползва от помощта на служебен адвокат.

33. Правителството освен това счита, че жалбоподателят е можел да се обърне към адвокати, които желаят да работят безплатно, доколкото вътрешното законодателство позволява на адвокатите да помагат безплатно на материално затруднени лица. Добавя, че той вече се е възползвал от тази възможност през 2002 г., когато е дал пълномощно на представителите си по делото с оглед подаването на жалбата му пред Съда. Следователно, обратно на жалбоподателката по делото *Айри срещу Ирландия (Airey c. Irlande)* (9 октомври 1979 г., §§ 9 и 27, серия А № 32), тук жалбоподателят не е представил доказателство, че такава помощ му е била отказана във вътрешното производство.

34. Жалбоподателят отхвърля тези аргументи. Относно възможността да поиска назначаване на служебен адвокат след приемането на Закона за правната помощ, той репликира, че към онзи момент делото се е намирало пред Върховния касационен съд и че той е посочил в касационната си жалба, че долните инстанции са отхвърлили молбите му в този смисъл. Според него тази бележка е трябвало да бъде възприета като имплицитно искане за отпускане на правна помощ, а върховното съдилище дори не е отговорило на този му аргумент. Заинтересованото лице счита също така, че споменатият закон не отговаря на изискванията за яснота и предвидимост.

35. Що се отнася до възможността да подаде нова молба за изменение на правото му на посещение, жалбоподателят поддържа, че това не би било ефикасно средство за защита по смисъла на Конвенцията, тъй като то предполага необходимостта да се докаже изменение в обстоятелствата, мотивирали предходното решение, и по-специално – трайно подобрение на здравословното му състояние, което според него е медицински невъзможно. Той изтъква също така, че разглеждането на тази молба би отнело значително време.

36. Накрая той добавя, че приложимото вътрешно законодателство позволява на адвокатите да защитават безплатно интересите на безпаричните лица, но не им налага задължението да приемат подобни искания.

37. Относно първата част от възражението за неизчерпване на вътрешноправните средства за защита – във връзка с възможността заинтересованото лице да поиска определянето на служебен адвокат след месец октомври 2005 г., Съдът счита, че тази част се намира в тясна връзка с въпроса за справедливостта на производството и следователно със същината на оплакването по член 6 § 1. Ето защо той решава да я присъедини към съществото на спора.

38. Относно втората част на възражението, а именно възможността жалбоподателят да подаде нова молба за изменение на правото му на посещение, Съдът припомня, че в множество хипотези вътрешното законодателство позволява на даден индивид да поиска, позовавайки се или не на нови обстоятелства, отмяна или изменение на влязло в сила решение, дори съдебно, без силата на пресъдено нещо да се противопоставя на това. Ако изискваше подобни, безкрайно

повтарящи се по природа действия, член 35 би рискувал да създаде постоянна пречка за сезиране на Съда (вж., *mutatis mutandis*, *Гузарди срещу Италия (Guzzardi c. Italie)*, 6 ноември 1980 г., § 80, серия А № 39). Следователно е уместно тази втора част от възражението за неизчерпване на вътрешноправните средства за защита да бъде отхвърлена.

39. И последно, жалбоподателят не може да бъде обвинен за това, че не е потърсил или не е намерил адвокат, желаещ да защитава безплатно интересите му пред вътрешните съдилища, при положение, че българското законодателство по никакъв начин не задължава адвокатите да поемат такъв тип ангажменти. Следователно жалбоподателят не е разполагал със „средство“ по смисъла на член 35 от Конвенцията, а с обикновена възможност, позволена от закона, чиято реализация би зависела от добрата воля на съветниците, с които би се срещнал.

40. Съдът констатира също така, че това оплакване не е явно необосновано по смисъла на член 35 § 3 от Конвенцията. Той отбелязва, от друга страна, че то не е недопустимо на друго основание и следва да се обяви за допустимо.

В. По същество

41. Жалбоподателят поддържа, че без помощта на адвокат той не можел да отстоява успешно позицията си. Той се представя като нямащ нито високо образование, нито необходимите юридически познания и като страдащ от сериозно психическо заболяване, което е намалило капацитета му да действа по адекватен начин в сложни или стресиращи ситуации. Също така, състезателната система в България изключва възможността гражданският съд да дава съвети на страните. Бидейки много формални, процесуалните правила са трудни за спазване от лице, непритежаващо юридическо образование. Освен това тези правила са следвани стриктно от вътрешните съдилища, които са отхвърлили някои от исканията относно доказателства, формулирани от заинтересованото лице. И накрая, другата страна е била представлявана от адвокат, което е поставило жалбоподателя в неравностойно положение.

42. Правителството оспорва тази теза. То счита, че както по делото *Маквикар срещу Обединеното кралство (McVicar c. Royaume-Uni)* (№ 46311/99, ЕСПЧ 2002-III) жалбоподателят е получил инструкции от страна на съдилищата и той е бил в състояние да защитава позицията си. Правителството счита също така, че делото не е било особено сложно и компетентните власти са взели всички необходими мерки, за да гарантират на заинтересованото лице упражняването на правата му. Освен това съдилищата, които са разгледали молбите на жалбоподателя, са изпълнили задължението си да мотивират

решенията си, с които са отхвърлили някои от тях. Правителството добавя, че вследствие на средствата за защита, използвани от заинтересованото лице, решенията, ограничаващи несправедливо правото му на посещение, са били отменени и му било присъдено по-широко право на посещение.

43. Съдът припомня най-напред, че Конвенцията има за цел да защитава конкретни и ефективни права. За понятието „справедлив процес“, както граждански, така и наказателен, е съществено пледиращият да има възможност да защитава успешно позицията си пред съда (*Айри срещу Ирландия*, 9 октомври 1979 г., § 24, серия А № 32, и *Стийл и Морис срещу Обединеното кралство (Steel et Morris c. Royaume-Uni)*, № 68416/01, §§ 59 и 62, ЕСПЧ 2005-II) и да се ползва от разумна равнопоставеност на средствата спрямо на противника си (*Де Хаес и Гийселс срещу Белгия (De Haes et Gijssels c. Belgique)*, 24 февруари 1997 г., § 53, *Сборник 1997-I*; *Стийл и Морис*, горещитирано, пак там). Тъй като правото на достъп до съд не е абсолютно, то може да стане причина за ограничения, но само при условие, че те преследват законна цел и са пропорционални (*Ашингдейн срещу Обединеното кралство (Ashingdane c. Royaume-Uni)*, 28 май 1985 г., § 57, серия А № 93; *Стийл и Морис*, горещитирано, § 62).

44. На следващо място Съдът припомня, че въпросът, дали отпускането на правна помощ е необходимо с оглед на равнопоставеността в производството, трябва да се реши въз основа на фактите и особените обстоятелства във всеки отделен случай и зависи от правния интерес на жалбоподателя в спора, приложимите правна и процесуална сложност, както и от капацитета на заинтересованото лице да защити ефективно позицията си (*Айри*, горещитирано, § 26, *Маквикар*, горещитирано, §§ 48 и 50, *P., C. и S. срещу Обединеното кралство (P., C. et S. c. Royaume-Uni)*, № 56547/00, § 91, ЕСПЧ 2002-VI, и *Стийл и Морис*, горещитирано, § 61).

45. Съдът счита, че правният интерес на жалбоподателя в конкретния спор е бил подчертано важен, доколкото изменението на правото на посещение би могло да доведе до значително отслабване на връзката между него и децата му, до степен взаимоотношенията им да съществуват само на теория.

46. Вярно е, че съдебно производство относно молба за изменение на право на посещение обикновено не би трябвало да се счита за особено сложно. Все пак страните по дадено дело могат да се сблъскат с някои деликатни правни проблеми, като необходимостта от вземане на показания от експерти, спазването на законни срокове, формулирането на въпроси и на бележки от значение за изхода на спора, търсенето на свидетели, тяхното призоваване и разпитване. Освен това в споровете между съпрузи често се стига до страст, слабо съвместима с обективността, която е от съществено значение за защитата пред съда (*Айри*, горещитирано, § 24); това важи в още по-голяма степен, когато предметът на спора засяга бъдещето на децата.

47. Относно конкретната способност на жалбоподателя да защитава интересите си Съдът отбелязва, че той не е имал нито юридическо образование, нито сериозен опит в областта на съдебните производства (вж. като различен пример *Маквикар*, горесцитирано, §§ 53 – 55), а и производството за изменение на правото му на посещение е предизвикало у него силни емоции.

48. Съдът изтъква също така, че заинтересованото лице страда от сериозно психично заболяване, факт, който е бил добре известен на вътрешните съдилища, и че в делото по същество са били преценени последствията от болестта върху способността му да поддържа нормални отношения с децата си (вж., *mutatis mutandis*, *P., C. и S.*, горесцитирано, § 95). Състоянието му видимо не е било достатъчно тревожно, за да се счита за недееспособен (вж. като различен пример *Лакарсел Менендес срещу Испания* (*Lacárcel Menéndez c. Espagne*), № 41745/02, 15 юни 2006 г.). Все пак болестта му очевидно е повлияла на способността му да действа по достатъчно адекватен начин, което се разкрива както от съдържанието на молбите и жалбите, които той адресира до различните съдилища (параграфи 11, 18 и 24 по-горе), така и от неговата невъзможност да работи, обявена през 2000 г. (параграф 6 по-горе). Накрая, предвид естеството на заболяването му, е ясно, че емоциите, предизвикани от предмета и залога на спора, само са направили още по-тежки трудностите, изпитвани от жалбоподателя при защитата му пред съда.

49. Следователно Съдът констатира, че жалбоподателят не е могъл ефективно да оспори заключенията на вещото лице или да поиска нова експертиза (параграфи 11 – 14 по-горе). Също така не изглежда да е получил указания от съда в тази връзка. Вследствие на това Съдът счита, че той не е могъл да участва достатъчно адекватно в представянето на доказателства, което съгласно българското право се осъществява на първа и втора инстанция (параграф 28 по-горе).

50. Съдът изтъква също така, че доколкото това е изисквало известни медицински познания, жалбоподателят не е могъл сам да изложи някои фактически аргументи в подкрепа на тезата си, че е способен, въпреки болестта си, да поддържа нормални отношения с децата си. Също така е очевидно, че той не е могъл сам, по адекватен начин, да повдигне съответния правен проблем (параграфи 18, 21 и 24 по-горе).

51. Съдът отбелязва освен това, че бившата съпруга на жалбоподателя се е ползвала от помощта на адвокат в хода на цялото производство пред районния съд, по време на което са били представени доказателствата относно спора. Предвид обстоятелствата в конкретния случай Съдът счита, че това е поставило жалбоподателя в явно неблагоприятно положение спрямо ответната страна по спора.

52. Изхождайки от тези наблюдения, Съдът е на мнение, че фактът, че жалбоподателят не се е ползвал от правна помощ, го е лишил от възможността да защити ефективно позицията си и е довел до

неприемлива неравностойна борба с майката на децата му. Съдът отбелязва, че исканото от майката на децата му изменение на правото на посещение е било от такова естество, че да отслаби значително връзките между него и децата му, и следователно засяга съществен елемент от правото му на неприкосновеност на семейния живот, гарантирано от член 8 от Конвенцията. При тези обстоятелства зачитането на правото на жалбоподателя на справедлив процес също представлява гаранция вместо правото на неприкосновеност на семейния му живот. Вследствие на това Съдът счита, че правният интерес на заинтересованото лице в спора – възможността да запази реална връзка с децата си – е особено важен и, разгледан във връзка с естеството на болестта му – психично заболяване, е налагал отпускането на правна помощ (вж., *mutatis mutandis*, *Мегиери срещу Германия* (*Megyeri c. Allemagne*), 12 май 1992 г., § 23, серия А № 237-А). При отсъствието на такава жалбоподателят е изпитал съществени затруднения, които са му попречили едновременно, от една страна, да играе в решаващия процес роля, която да осигури нужната защита на интересите му и, от друга, са компрометирали равенството в производството като цяло.

53. Съдът също така счита, че изтъкнатата от Правителството възможност – да бъде поискано назначаване на служебен адвокат за производството пред Върховния касационен съд – не би противодействала на това положение, тъй като върховното съдилище има твърде ограничени правомощия по отношение представянето на доказателства. Освен това въпросът за отсъствието на представител на заинтересованото лице пред долните инстанции е бил представен на вниманието на Върховния касационен съд, който не е дал експлицитен отговор. Следователно Съдът счита, че е уместно да отхвърли тази част от възражението за неизчерпване на вътрешноправните средства за защита относно пропуска на заинтересованото лице да подаде молба за правна помощ пред Върховния касационен съд.

54. Ето защо е налице нарушение на правото на жалбоподателя на справедлив процес, гарантирано от член 6 § 1 от Конвенцията.

II. ОТНОСНО ТВЪРДЕНИТЕ НАРУШЕНИЯ НА ЧЛЕН 8 И НА ЧЛЕН 13 ВЪВ ВРЪЗКА С ЧЛЕН 8 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

55. Жалбоподателят съобщава за нарушаване на правото му на неприкосновеност на семейния живот и се оплаква от това, че не е разполагал с вътрешноправно средство, с което да противодейства на това. Той се позовава на членове 8 и 13 от Конвенцията, които гласят:

Член 8

„1. Всеки има право на неприкосновеност на личния и семейния си живот, на жилището и на тайната на кореспонденцията.

2. Намесата на държавните власти в упражняването на това право е недопустима, освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.”

Член 13

„Всеки, чиито права и свободи, провъзгласени в (...) Конвенция, са нарушени, има право на ефикасни правни средства за тяхната защита пред съответните национални власти, дори и нарушението да е извършено от лица, действащи при упражняване на служебни функции.”

56. Правителството не прави бележки по тези оплаквания.

57. Жалбоподателят счита, че тъй като не се е ползвал от помощта на служебно назначен адвокат, не е бил в състояние да защити ефективно родителските си права по време на производството за изменение на правото на посещение. Според него нарушаването на правото му на справедлив процес е довело до незаконосъобразна намесата в правото му на неприкосновеност на семейния му живот.

58. Съдът, като изтъква, че тези оплаквания са свързани с разглежданото по-горе, счита, че те също трябва да бъдат обявени за допустими.

59. Съдът припомня, че преценката кое е в най-добър интерес на детето винаги е от ключово значение за всяко подобно дело. Той счита следователно, че в дадения случай е трудно да се прецени дали нарушаването на правото на жалбоподателя на справедлив процес е повлияло върху изхода от спора. Вследствие на това Съдът не е убеден, че изброените факти са имали отражение, както жалбоподателят твърди, не само върху провеждането на съдебния процес, по който жалбоподателят е бил страна, но и върху неговия „основен елемент на семейния живот” (вж. като различен случай *Макмайкъл срещу Обединеното кралство (McMichael c. Royaume-Uni)*, 24 февруари 1995 г., § 91, серия А № 307-В). Предвид тези съображения и своите заключения, формулирани в параграфи 45 – 54 по-горе, Съдът не намира за необходимо да разглежда отделно тези оплаквания от гледна точка на членове 8 и 13 (вж., *mutatis mutandis*, *Загария срещу Италия (Zagaria c. Italie)*, № 58295/00, § 39, 27 ноември 2007 г.).

IV. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

60. Съгласно чл. 41 от Конвенцията:

„Ако Съдът установи нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевщата страна.”

A. Вреди

61. Жалбоподателят претендира 25 000 евро (EUR) за неимуществени вреди.

62. Правителството не представя бележки.

63. Съдът намира за уместно да присъди на жалбоподателя 5 000 EUR за неимуществени вреди, плюс всички данъци, които могат да бъдат наложени.

B. Разноски

64. Жалбоподателят претендира също така 3 360 EUR за разноски, направени пред Съда (3 290 EUR за адвокатски хонорар и 70 EUR за куриерски и административни разходи). Той представя отчет за извършената от адвокатите му работа, възлизаща на общо четиридесет и седем часа, както и разходооправдателни документи, и иска сумата, присъдена му от Съда по този иск, да бъде преведена директно по сметката на адвокатите му.

65. Правителството не представя бележки.

66. Според практиката на Съда жалбоподател има право на възстановяване на разноски само доколкото е доказал, че те са действително и по необходимост направени и са в разумен размер. В конкретния случай, като има предвид документите, с които разполага, и гореспоменатите критерии, Съдът намира за разумна сумата от 3 360 EUR за производството пред Съда, от която следва да се приспадне сумата, преведена от Съвета на Европа за правна помощ, или 850 EUR. Следователно той присъжда 2 510 EUR на това основание, заедно с всички данъци, които могат да бъдат наложени на жалбоподателя.

C. Лихва за забава

67. Съдът счита за уместно лихвата за забава да се основава на лихвения процент по пределното кредитно улеснение на Европейската централна банка, към който следва да се добавят три процентни пункта.

ПО ИЗЛОЖЕНИТЕ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ
ЕДИНОДУШНО:

1. *Присъединява* към съществуващото на жалбата частта от възражението за неизчерпване на вътрешноправните средства за защита относно възможността да се поиска правна помощ за производството пред Върховния касационен съд, *отхвърля* я и *обявява* жалбата за допустима;
2. *Постановява*, че е налице нарушение на член 6 § 1 от Конвенцията;
3. *Постановява*, че не е необходимо да бъдат разгледани отделно оплакванията по членове 8 и 13 от Конвенцията;
4. *Постановява*
 - а) ответната държава да заплати на жалбоподателя в рамките на три месеца от датата, на която решението влезе в сила в съответствие с член 44 § 2 от Конвенцията, следните суми, които да бъдат обвърнати в български лева по курса, приложим към датата на плащането им:
 - i. 5 000 EUR (пет хиляди евро) плюс всички данъци, които могат да бъдат наложени, за неимуществени вреди;
 - ii. 2 510 EUR (две хиляди и петстотин и десет евро) плюс всички данъци, които могат да бъдат наложени на жалбоподателя, за разноси, които да бъдат преведени по банковата сметка, посочена от адвокатите на жалбоподателя в България;
 - б) от датата на изтичане на гореспоменатия срок до изплащането се дължи проста лихва върху горепосочената сума в размер, равен на ставката на пределното кредитно улеснение на Европейската централна банка по време на просрочения период, плюс три процентни пункта;
5. *Отхвърля* останалата част от претенцията за справедливо обезщетение.

Изготвено на френски език и съобщено в писмен вид на 16 юли 2009 г. съгласно член 77 §§ 2 и 3 от Правилника на Съда.

Клаудия Вестердик
Съдебен секретар

Пеер Лоренцен
Председател